ՆԿԱՐԻՉ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՍԱՏՐԵԱՆ

Երեւանի հեռաւոր թաղերէն մէկուն մէջ, որ Նոր Արաբկիր կը կոչուի, ծամածուռ եւ քարքարուտ փողոց մը կ'երկարի Մաշթոց անունով. հոն միայարկանի եւ համեստ բնակարանի մը մէջ հոգեկան եւ գեղարուեստական վերնատուն մը ստեղծած է Յովհաննէս Ասատրեան:

Ընդարձակ հորիզոն մ'ունի իր առջեւը, հեռուն՝ յաւերժական Արարատը մտքի վեհութիւն կու տայ, իսկ վարը տափարակի վրայ տարածուած հսկայ Երեւանը՝ իր եռուզեռ փողոցներով՝ սրտերու տրոփումը կը բերէ մինչեւ այս հեռաւոր բնակարանը:

Բայց Յ. Ասատրեանի համար այդ հորիզոնն իսկ նեղ է. նա իր պատուհաններուն վրայ փոխադրած է ամբողջ Հայաստանը՝ իր լեռներով, դաշտերով, անտառներով եւ հնամեայ յուշարձաններով, այն ինչ որ իր սրտին դպած է եւ վառած արուեստագէտին երեւակայութեան ջահերը:

Նուիրուած առաւելապէս բնութեան՝ եղած է անոր երգիչը, եւ փոխադարձ տուած է բնութեան՝ ինչ որ իր հոգին ունի գեղեցիկ եւ բնաղանցական:

Քիչ են այն վարպետ եւ խոհուն նկարիչները, որ կարենան թափանցել, կարդալ եւ թարգմանել բնութեան անգիր ու մեծ մատեանը: Յ. Ասատրեան հասած է այդ գաղանիքին. երբ իր բնանկարները ցոյց կու տայ այցելողին, նա ոչ միայն կը ծանօթանայ մեր հայրենի գեղեցկութիւններուն, այլ անոնց մէջ կը կարդայ լեռներու գիւցազնական կեանքը, ծաղիկներու լեզուն կը հասկնայ, առուակներու խոխոջը կը լսէ եւ դաշտերու խաղաղ գեղեցկութիւնը կը վայելէ:

Ամէն բնանկար տարբեր գոյներու եւ զգացումի արտայայտութեամբ տեղական որոշ նկարագիր մը ունի. սրածայր լեռներ, իրենց ոտքերուն միջնադարեան հընամաշ գիւղեր, քառակուսի տուներով եւ վեր բարձրացող բերդով՝ պիտի ըսես ասիկա Խնձորեսկն է, եւ Մխիթար սպարապետին դիւցազնական օրերը սիրտդ պիտի դրաւեն, ինչպէս կը փափաքի նը-կարիչը: Զանգեզուրի այդ բարբարոս գեղեցկութիւնը կարելի չէ շփոթիլ ուրիշ վայրերու հետ. որոշ եւ վճռական է արուեստագէտին վրձինը, իր Զանգեզուրը իսկական Զանգեզուրն է:

Զանազանութիւն նիւթերու, եւ անոնց գեղեցկութեան ըմբռնումը, եւ յատուկ ոճով արտայայտութիւնը կը կազմեն արուեստագէտը: Ասատրեան ուրոյն արուեստ մ'ունի. իր վրձինը, իր հոգին եւ զգացումները լոկ իրենն են, զսպուած գոյներով, երբեմն նիւթին համեմատ բարձր թռիչքներով եւ յաճախ մեղմ ու քնարական՝ ինչպէս սիրային բանաստեղծութիւն մը:

Ո եւ է այցելու հաճոյքով պիտի կանգնի անոր պատուհաններուն առջեւ, եւ պիտի կրէ այն խոր յուզումը որ եղած է արուեստագէտի սրտին մէջ՝ տեսարանի մը դիմաց, երբ նիւթն ենթարկելով հոգեկան վերլուծումի՝ դայն փոխադրած է իր կըտաւին վրայ:

Յ. Ասատրեան ներդաշնող նկարիչ մ'է: Իր կեանքն եղած է գողգոթայի մը ճամբան. անցած է շատ մատաղ մանկութենէն 1915ի արհաւիրքի մէջէն. տեսած է աշխարհի չարն ու բարին, որոնք իր զգայուն հոգիին վրայ անջնջելի տպաւորութիւն թողած են: Մէկ տարի հազիւ տեսած էր Ամանոսի լեռներու մէջ թաղուած Հասանպէյլի իր ծննդավայրին արեւը, երբ բարեգութ ձեռքեր զինքն ազատեցին կրակի եւ սուրի մէջէն ու տարին Պէյրութ:

Անցած է որբութենէ որբութիւն. որբանոցէ որբանոց. մատաղ հասակէն մըտած է բուռն պայքարի՝ դառն ճակատագրին դէմ, եւ փոխանակ ընկճուելու, լը-

քանելու եւ յոռետես ու մարդատեաց դառնալու, կրցեր է այդ փշոտ ճամբաներէն բարձրանալ եւ հասնիլ գեղեցիկի պաշտամունքին, վարդի մը պէս փուշերու մէջ կեանք առած՝ իր թովիչ գոյներով եւ բոյրով, զոր պիտի արտայայտէր օր մը հայրենի արեւին տակ գոյներու քաղցր լեզուով:

Հայկական սեւ ճակատագիր՝ դրկուիլ ընտանեկան ջերմ յարկէն, տեսնել սիրելի ծնողքի մը ահաւոր մահը, եւ շալկել տակաւ ուսերու վրայ կեանքի ծանր խաչը, քալել ու քալել մինչեւ նոր արեւ մը ժըպտէր Արարատի գագաթէն: Իր կեանքն հետզհետէ պիտի անուշնար սիրելի ընտանիքի մը մէջ, հայրենի բնութեան բոլոր դուրդուրանքներով, որոնց պիտի նուիրէր իր լաւագոյն պատուհանները՝ երգելու համար Սայեաթ-Նովայի քամանչային պէս բնութեան սիրոյ հովուերգութիւնը, Մաշթոց փողոցի թիւ 15 բնակարանին մէջ:

Բայց ո՞վ եղած է իր նկարչութեան ուսուցիչը: Քանի մը դասեր անգլիացի եւ Ֆրանսացի ուսուցիչներէ: Գեղարուեստը անհատին հետ կը ծնի եւ տարիներու ընթացքին կը ձեւանայ, մարմին եւ հոգի կ'առնէ ու կը դառնայ հեղինակին մէջ արուեստի աստուածուհին: Յ. Ասատրեան շատ աւելի ինքնուսոյց նկարիչ՝ ընտրած է բնութիւնն իբրեւ դաստիարակ, իւրացուցած է անոր սէրը, գեղեցկութիւնը եւ իրը հաւատարիմ աշակերտ՝ սիրով հետեւած է բացօթեայ դպրոցին:

Մենք, սովորական անհատներս, բնութեան կը նայինք անոր ընդհանուր գիծերուն մէջ. կը հիանանք ինչ որ մեր աչքերուն փայլուն եւ շքեղ կը տեսնուի, կը յուզուինք գեղեցիկ արեւմուտքի մը վերայ, կը խոնարհինք թաւշեայ ծաղիկներու վրայ. բայց նկարիչը ուրիշ աչքով կը դիտէ, գեղեցիկը իր շրջապատին մէջ կը դնէ, անոր շուքեր եւ գոյներ կու տայ, հոգերանութիւն կը դնէ, կը յայտնաբերէ թաղուն խորհուրդներ եւ անշունչ նիւթը քեզի հետ կը խօսի. նոյնիսկ հիւանդ ծառ մը, աննշան թուփ մը կամ բեկոր մը՝ նը-

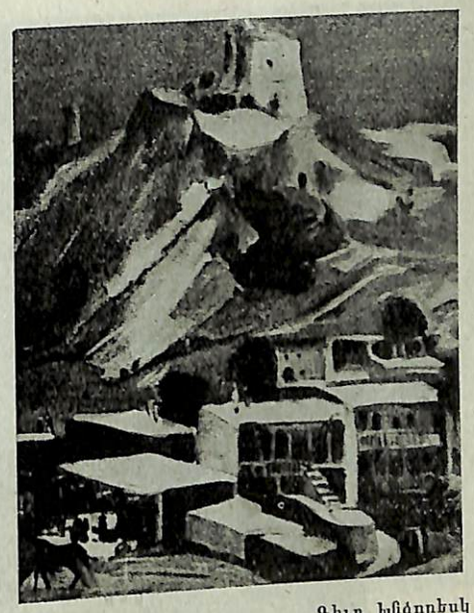

Յ. Ասատրեան — Գիւղ Խնձորեսկ

կարիչի աչքէն չեն վրիպիր, եւ թերեւս իր կեանքին մէկ տխուր էջը կը տեսնէ անոնց մէջ, եւ պատուհանին վրայ դեղնորակ եւ թախծոտ գոյներով իր պատմութիւնը կը համադրէ:

Այս տեսողականութեան ուժգնութիւնը տիրական է Յ. Ասատրեանի մէջ, մանաւանդ երբ խոնարհ իրեր կը նկարէ: Անոնք չուշտ լուսանկարիչ մը չէ, եւ չի սիրեր արուեստական մանրամասնութիւնը. իր վրձինը խոշոր է, իր գոյները առողջ են, եւ հաղուագիւտ է որ խաբէական խառնուրդներով տեսնողը պատրանքի տանի: Նա ստեղծող եւ հոգեացնող է եւ դիտէ իր նկարը պճնաղարդել, լուսաւորել քանի մը լայն վրձիններով: Տաժանակիր աշխատանքով մանրամասնել տեսարան մը կամ նիւթ մը՝ նման է այն բանաստեղծին, որ ճոխ յանգերու, փնտռուած բառերու բաւիղին մէջ կ'իյնայ՝ առանց խորքի եւ իմաստուն բովանդակութեան: Այսպէս Ասատրեան չքեղանք չի փնտռեր, պէս անպատմելի գեղեցկութիւն ստեղծելու յաւակնութիւն չունի. պարզ է, բնածին, ինքնաբուխ. կը նկարէ ինչպէս իր միտքն ու սիրտը կը թելադրեն, եւ քանի մը գիծեր, քանի մը գոյներ, յաջող համադրութեամբ, իր նկարը կը կազմեն, տեսնողին

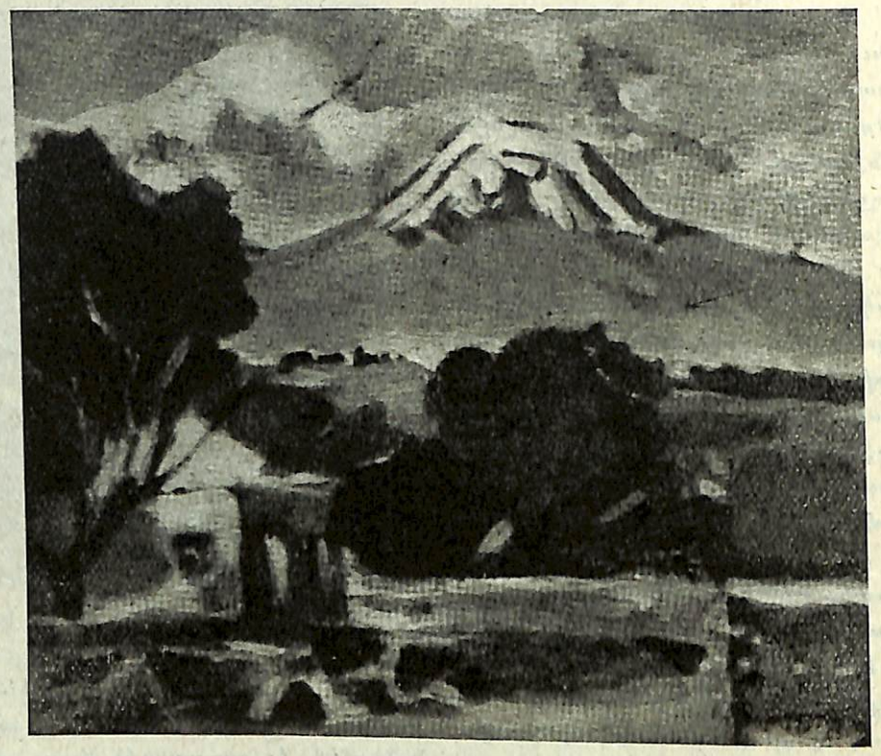

Յ. Ասատրեան — Իմ փողոցն ու մեծ Մասիսը

կը մնայ երեւակայութեամբ թափանցել անոր խորքը, ըմբռնել թաղուն իմաստը:

Ես չեմ ուզեր ըսել թէ նա տպաւորապաշտ դպրոցին կը պատկանի. ինձ համար չկան տպաւորապաշտ, դերիրապաշտ կամ իրապաշտ դպրոցներ. ամէն նկարիչ եւ բանաստեղծ իր մէջ քիչ թէ շատ ամէն գեղարուեստական ուղղութիւն ունի. Վարուժան մը, Ալիշան մը, ո՛րքան դասական են՝ այնքան ալ վիպապաշտ են. եթէ Յ. Ասատրեան որոշ հակումներ ունի տպաւորապաշտութեան՝ իր մէջ կան նաեւ իրապաշտ, վիպապաշտ եւ այլ ուղղութիւններու գիծեր:

Յ. Ասատրեան բախտաւոր եղած է նաեւ նիւթի ընտրութեան մէջ. ոչ միայն որոշ նպատակով շրջած է Հայաստանի զանազան գաւառները, պատկերացնելու համար անոնց յատկանշական տեսարանները, այլ մասնաւոր յուզումով հետաքրքրուած է հայրենի հին յուշարձաններով: Արտասահմանի մէջ թէպէտ կան հայ յայտնի նկարիչներ, սակայն ոչ մէկը կեանք տուած է մեր պատմութեան ցայտուն դրուագներուն. ոչ մէկը, բացի Թերլէմէզեանէ մը, ներշնչուած է Հայաստանի կոթողներէն. բայց մենք Յ. Ասատրեանի մօտ կը տեսնենք Զուարթնոցը, Ս. Հռիփսիմէն զանազան դիրքերով քաշուած, Սմբատաբերդը, Հաղբատի եւ Սանահինի վանքերը եւ այլ բազմաթիւ կոթողներ, ոչ թէ լուսանկարչի աչքերով դիտուած, այլ աւերակներուն տալով մորթ եւ հոգի, արեւ եւ կեանք:

Իր պատառները մասնաւոր շարքեր կը կազմեն ամէն գաւառի համեմատ. Արարատեան դաշտի նկարներն անպայման ունին իրենց վերեւ վեհօրէն իշխող Մասիսը, բայց այս շարքերուն մէջ ամէնէն սրտագրաւը Իմ փողոցը անունը կրող նկարներն են: Քանի մը հատ են, տարուան եղանակներու յարափոփոխ գոյներու ազդեցութեան տակ նկարուած: Անշուշտ իր սրտին շատ մօտ են, իր տան եւ գրեթէ ընտանիքին մէկ բաժինը: Փողոցը սիրելի է ամէն մարդու համար, այն փողոցը որ կը տանի դէպի սիրելիները, դէպի իր երջանիկ հանգիստը՝ օրուան տապի իր երջանիկ հանգիստը՝ ռապանքներէն վերջ: Իր փողոցն է, իր կեանքին ամէնօրեայ ճամբան, իր սրտի ճամբան, հոգ չէ թէ ծամածուռ եւ քարուտ է, հոգ չէ թէ հիւանդ ծառեր ցանկապատներէն դուրս կը նային. իր փողոցն է, որ կը կրէ Մաշթոցի անունը, եւ կ'առաջնորդէ զինքը թիւ 15 բնակարանը: Հեռուէն կ'ի՛չխէ սպիտակափառ Արարատը, կապոյտ մշուշով պատած, իրրեւ խորք իր փողոցին, ապա եղանակի համեմատ, սաղարթազեղ ծառեր թանձր շուքերով, թուփեր անկանոն մեծցած, փլատակ ցանկապատներ:

Այս շարքին մէջ լաւագոյն Իմ փողոցը՝ ոսկեղէն աշնան ազդեցութեան տակ նկարուածն է, մեղմ գոյներու երգերով, բաց կարմիրի եւ անոյշ դեղնորակի հանդարտ խառնուրդներով կատարեալ քնարերգութիւն մ'է այդ պատառը, եւ կը խորհիմ թէ հեղինակի սրտին ամէնէն մօտիկ եւ մտերիմ փողոցն է: Նա նկարած է փողոցն իր պարզութեան մէջ, առանց արուեստակեալ զարդերու, առանց կեղծ ծաղիկներ յօրինելու, ճիշտ փողոցը, համեստ, աննշան, մենաւոր եւ մտերիմ, որուն սիրահարուած է հեղինակը իբրեւ իր կեանքին ամէնօրեայ ընկերը:

Բացի բնանկարներէ, Յ. Ասատրեան ունի նաեւ բաւական դիմանկարներ. Կինը ծառի մօտ, Աղջիկը տիկնիկով (պուպրիկով), Կնոջ դիմանկար եւ այլն...: Պէտք է ըսեմ որ այս մարդին մէջ ալ Ասատրեան ցոյց կու տայ մեծ յաջողութիւն. հասուն եւ գիտակից վարպետ մ'է, հոգերան մը, որ երկար մտածել կու տայ դիտողին: Իր Աղջիկը տիկնիկով եւ մանաւանդ Կնոջ դիմանկարը շատ կը մօտենան եւրոպական արդի ոճին, եւ ասիկա իրեն համար պատիւ է. Մոտիլիանիի մը վճռական եւ արտայայտիչ գիծերն ունի, առանց լուսանկարչական մանրամասնութեան եւ ճապաղ զարդարանքներու. ըստեղծուած եւ ապրուած նկարներ են, կենդանի գոյներու, անորոշ գիծերու մէջ որքան արտայայտիչ են, մանաւանդ Կնոջ դիմանկարը, անպայման տեսնողին խորհիլ կու տայ, եւ կը ստիպէ երեւակայութեամբ թափանցել այդ քիչ մը տխուր եւ շատ պարզ կնոջ վրայ եւ գտնել անոր հոգին ու նկարագիրը: Պէտք է համարիլ իր լաւագոյն արտադրութիւնը իմ բոլոր տեսածներուս մէջ: Քիչերուն տրուած է ըլլալ հաւասար ուժով բնանկարիչ եւ դիմանկարիչ: Յ. Ասատրեան տիրացած է երկու կարողութիւններուն ալ, եւ ասով կատարելութեան մը հասած, հեռանալով Հայաստանի բազմաթիւ նկարիչներու միօրինակ ստեղծագործութիւններէն, որոնք քիչ թէ շատ հետեւողներ եղած են Սարեանի դպրոցին:

Տակաւին երկար ժամանակ ունի Յ. Ասատրեան նորանոր յաջողութիւններու հասնելու եւ հայ գեղարուեստին բերելու իր թանկագին նպաստը, ինչ որ սրտով կը մաղթենք:

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Յ. Ասատրեան — Աղջիկը ծաղիկների մէջ

© National Library of Armenia